

Research Article

Analyzing the Concept of "Existential Threat" and Evaluating its Consequences in the Light of Carl Schmitt's Views (Case Study of the Israel and United States Attacks on Iran)

Amir Maghami^{1*}, Seyed Mohammad Ali Razavinejad², Fateme Esfandiarpour³, Mehdi Barati⁴

1. Assistant Prof. Department of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran
- 2, 3. M.A. Student in International Law, Department of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran
4. Ph.D Student in Public Law, Department of Law, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran

Article history:

Received: 06-11-2025

Accepted: 16-01-2026

Abstract

Introduction

This article is structured to answer its central research question precisely, and is based on a descriptive-analytical method. Accordingly, research data were collected through the study and analysis of library and online sources, while documents, advisory opinions, and adjudicated cases of the International Court of Justice were examined as primary sources. By combining theoretical analysis with the study of judicial practice, the research seeks to clarify conceptual and legal frameworks, present conclusions grounded in legal reasoning and reliable evidence in a balanced and well-documented manner overall.

Please cite this article as:

Maghami, A., Razavinejad, S.M.A., Esfandiarpour, F., Barati, M (2026). Analyzing the Concept of "Existential Threat" and Evaluating its Consequences in the Light of Carl Schmitt's Views (Case Study of the Israel and United States Attacks on Iran). *Journal of Legal Studies*, 17(2), 1-40.
doi: <https://10.22099/JLS.2026.55449.5460>

* Corresponding author:

E-mail address: a.maghami@ase.ui.ac.ir

Methods

The concept of “existential threat,” despite its prominence in recent years, has ancient roots and is one of the most contentious notions in international law and security studies, because it targets not a part of state power but the very survival of the state at the levels of territory, population, and sovereignty. In Carl Schmitt’s thought, this concept is tied to the idea of the “state of exception,” where the sovereign’s decision takes precedence over the law. However, post Charter international law has adopted a different approach, conditioning self defense exclusively on the occurrence of an actual armed attack. Contemporary security developments, especially in the Iran Israel conflict and the June 2025 attacks, have highlighted this gap between the political philosophical logic of existential threat and strict legal constraints in an unprecedented manner, placing the issue of turning this concept into a tool for justifying pre-emptive actions at the center of the debate.

Results and discussion

The concept of “existential threat,” despite its increasing prominence in political philosophy and security discourse, does not enjoy a rule-creating status in contemporary international law. As such, it cannot serve as an independent legal basis for departing from the fundamental principles of the United Nations Charter, particularly the prohibition of the use of force. Carl Schmitt’s theory illustrates that existential threat acquires meaning within the framework of the “state of exception,” a condition in which the sovereign decision to preserve the survival of the political entity takes precedence over legal norms, thereby justifying the suspension of the legal order. However, this conceptual framework stands in fundamental tension with the structure of international law after 1945, whose central aim is to restrain unilateral state decision making and confine exceptional circumstances. An examination of positive international law and the jurisprudence of the International Court of Justice—from the Nicaragua case to the 1996 Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons—demonstrates that international law attributes legal relevance to existential threat only when it materializes in the form of an actual, attributable armed attack of sufficient intensity. Even the recognition of a “fundamental right of state survival” does not entail acceptance of pre-emptive or preventive self-defence, but is limited to reactive self-defence in response to a genuine armed attack. Accordingly, transforming latent capabilities or subjective perceptions of danger into a legal justification for the use of force remains incompatible with the Charter framework. From a component-based perspective, this research shows that a broad interpretation of existential threat—one that considers technological capacity, identity-based hostility, or proxy networks sufficient—may be

defensible within political philosophy. Yet, in international law, such an approach lowers the threshold of lawful self-defence and undermines the collective security system. By contrast, a narrow interpretation that conditions the existence of existential threat on the actual and simultaneous targeting of the fundamental elements of the state aligns more closely with international judicial practice. Moreover, even in its most severe forms, the invocation of existential threat cannot justify violations of peremptory norms of international humanitarian law.

Conclusions

In international law, the concept of “existential threat,” despite its frequent use in political and security discourse, remains narrowly defined. Unlike Carl Schmitt, who prioritizes sovereign decision over law, the legal order of the United Nations Charter permits the use of force solely in response to an actual armed attack. The jurisprudence of the International Court of Justice confirms that perceived threats or subjective state assessments cannot justify pre-emptive self-defense, and that even in situations of survival, fundamental principles of international humanitarian law remain non-derogable.

Keywords: Existential Threat, Prohibition of the Use of Force, Self-Defense, Nuclear Weapons, Collective Defense, Humanitarian Law, Carl Schmitt.

دوره هفدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۴

JLS

مجله مطالعات حقوقی

Journal Homepage: <https://jls.shirazu.ac.ir/>
doi: <https://10.22099/JLS.2026.55449.5460>

مقاله پژوهشی

تحلیل مفهوم «تهدید وجودی» و ارزیابی پیامدهای آن در پرتو دیدگاه‌های کارل اشمیت؛ مطالعه موردی حمله اسرائیل و آمریکا به ایران امیر مقامی^{۱*}، سیدمحمدعلی رضوی نژاد^۲، فاطمه اسفندیارپور^۳، مهدی براتی^۴

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
۳. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران
۴. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

تاریخ پذیرش: 1404/10/26

تاریخ دریافت: 1404/08/15

اطلاعات مقاله

چکیده

مقدمه: مفهوم «تهدید وجودی» با وجود برجسته شدن در سال‌های اخیر، ریشه‌های کهن دارد و یکی از مناقشه‌برانگیزترین مفاهیم در حقوق بین‌الملل و مطالعات امنیتی به شمار می‌رود، زیرا نه بخشی از قدرت دولت، بلکه اصل بقای آن در سطوح سرزمین، جمعیت و حاکمیت را هدف می‌گیرد. این مفهوم در اندیشه کارل اشمیت با ایده «وضعیت استثنایی» گره خورده است؛ جایی که تصمیم حاکم بر قانون تقدم می‌یابد. با این حال، حقوق بین‌الملل پس از منشور ملل متحد رویکردی متفاوت اتخاذ کرده و دفاع مشروع را منحصرأ به وقوع حمله مسلحانه بالفعل منوط دانسته است. تحولات امنیتی معاصر، به ویژه در منازعه ایران و اسرائیل و حملات خرداد ۱۴۰۴، این شکاف میان منطق سیاسی - فلسفی تهدید وجودی و محدودیت‌های سخت‌گیرانه حقوقی را به طور بی‌سابقه‌ای برجسته ساخته و مسئله تبدیل این مفهوم به ابزاری برای توجیه اقدامات پیش‌دستانه را در کانون بحث قرار داده است.

استناد به این مقاله:

مقامی، امیر؛ رضوی‌نژاد، سیدمحمدعلی؛ اسفندیارپور، فاطمه، و براتی، مهدی (۱۴۰۴). تحلیل مفهوم «تهدید وجودی» و ارزیابی پیامدهای آن در پرتو دیدگاه‌های کارل اشمیت؛ مطالعه موردی حمله اسرائیل و آمریکا به ایران. *مجله مطالعات حقوقی*. شماره ۱۷، (۴)، ۱-۴۰.

E-mail address: a.maghami@ase.ui.ac.ir

* نویسنده مسئول:

روش: این مقاله با هدف پاسخ‌گویی دقیق به پرسش محوری خود، بر پایه روش توصیفی - تحلیلی سامان یافته است. در این راستا، داده‌های تحقیق از طریق مطالعه و تحلیل منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی گردآوری شده و در کنار آن، اسناد، آرای مشورتی و پرونده‌های رسیدگی شده در دیوان بین‌المللی دادگستری به‌عنوان منابع اصلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. پژوهش با ترکیب تحلیل نظری و بررسی رویه قضایی، تلاش می‌کند ضمن تبیین چارچوب‌های مفهومی و حقوقی موضوع، به ارزیابی منسجم و مستند مسئله مورد بحث پردازد و نتایجی مبتنی بر استدلال حقوقی و شواهد معتبر ارائه دهد.

یافته‌ها: مفهوم «تهدید وجودی» با وجود برجستگی فزاینده در فلسفه سیاسی و ادبیات امنیتی، در حقوق بین‌الملل معاصر از جایگاهی قاعده‌ساز برخوردار نیست و نمی‌تواند به‌عنوان مبنایی خودبسنده برای عدول از اصول بنیادین منشور ملل متحد، به‌ویژه اصل منع توسل به زور، مورد استناد قرار گیرد. اندیشه کارل اشمیت آشکار می‌سازد که تهدید وجودی در قالب «وضعیت استثنایی» معنا می‌یابد؛ وضعیتی که در آن تصمیم حاکم برای حفظ بقاء واحد سیاسی بر هنجارهای حقوقی تقدم می‌یابد و تعلیق نظم حقوقی توجیه‌پذیر می‌شود. با این حال، این چارچوب نظری با ساختار حقوق بین‌الملل پس از 1945 که هدف اصلی آن مهار تصمیم یک‌جانبه دولت‌ها و محدودسازی وضعیت استثنایی است، تعارضی بنیادین دارد. تحلیل حقوق موضوعه و رویه دیوان بین‌المللی دادگستری - از قضیه نیکاراگوئه گرفته تا نظریه مشورتی 1996 درباره سلاح‌های هسته‌ای - نشان می‌دهد که حقوق بین‌الملل، تهدید وجودی را تنها زمانی واجد اثر حقوقی می‌داند که در قالب «حمله مسلحانه» بالفعل، قابل انتساب و با شدت متجلی شود. حتی شناسایی «حق بنیادین بقا دولت» نیز به معنای پذیرش دفاع پیش‌دستانه یا پیشگیرانه نیست، بلکه صرفاً ناظر بر دفاع پسینی در واکنش به حمله مسلحانه واقعی است. از این رو، تبدیل ظرفیت‌های تهدیدآمیز یا ادراک ذهنی از خطر به مبنای مشروعیت توسل به زور، با منطق حقوقی منشور سازگار نیست. از منظر مولفه شناختی، پژوهش نشان می‌دهد که تفسیر موسع از تهدید وجودی که صرف ظرفیت فناورانه، تهدید هویتی یا شبکه‌های نیابتی را کافی می‌داند، هرچند در فلسفه سیاسی قابل دفاع است، در حقوق بین‌الملل موجب فروکاست آستانه دفاع مشروع و تضعیف نظم امنیت جمعی می‌شود. در مقابل، رویکرد مضیق که تحقق تهدید وجودی را منوط به هدف‌گیری بالفعل و هم‌زمان ارکان بنیادین دولت می‌داند، با رویه قضایی بین‌المللی هم‌خوان‌تر است. افزون بر این، ادعای تهدید وجودی، حتی در شدیدترین صور، مجوزی برای نقض قواعد آمره حقوق بین‌الملل بشردوستانه ایجاد نمی‌کند. در نهایت، بازخوانی حملات خرداد 1404 علیه ایران نشان می‌دهد که استناد به تهدید وجودی بیش از آن که واجد پشتوانه حقوقی باشد، بازتاب‌دهنده یک صورت‌بندی سیاسی-امنیتی است و نمی‌تواند بازتعریفی مشروع از دفاع مشروع یا توسل پیش‌دستانه به زور ارائه دهد.

نتیجه‌گیری: «تهدید وجودی» در حقوق بین‌الملل، برخلاف رواج آن در گفتمان‌های سیاسی و امنیتی، مفهومی محدود دارد. برخلاف، کارل اشمیت که تصمیم حاکم را مقدم بر قانون می‌داند، نظم حقوقی منشور ملل متحد توسل به زور را تنها در پاسخ به حمله مسلحانه بالفعل مجاز می‌شمارد. رویه دیوان بین‌المللی دادگستری نیز تأکید می‌کند که تهدید متصور یا ارزیابی ذهنی دولت‌ها نمی‌تواند مبنای دفاع مشروع پیش‌دستانه باشد همچنین، حتی در شرایط بقاء، نقض اصول بنیادین حقوق بشردوستانه مجاز نیست. **واژگان کلیدی:** تهدید وجودی، دفاع مشروع، سلاح هسته‌ای، کارل اشمیت، منع توسل به زور.

سرآغاز

مفهوم «تهدید وجودی» ماهیتی قدیمی دارد و از پرتنش‌ترین مباحث در حقوق بین‌الملل و مطالعات امنیتی است؛ زیرا برخلاف تهدیدهای متعارف که ناظر به آسیب‌پذیری بخشی از قدرت دولت‌اند، تهدید وجودی مستقیماً امکان نابودی واحد سیاسی را در سطح سه‌گانه سرزمین، جمعیت و حاکمیت هدف قرار می‌دهد. این مفهوم، زمانی تحقق می‌یابد که این عناصر یا به‌طور هم‌زمان در معرض نابودی قرار گیرند یا آن که تهدید، به‌گونه‌ای باشد که فروپاشی یا جایگزینی حاکمیت سیاسی به‌طور قابل‌انتظار و قریب‌الوقوع رخ دهد.

ریشه این حساسیت را می‌توان در اندیشه کارل اشمیت نیز یافت که امر سیاسی را بر پایه تمایز «دوست / دشمن» و امکان واقعی «کشتن یا کشته شدن» توضیح می‌دهد. هنگامی که دشمن در آستانه نابودی موجودیت سیاسی دولت قرار گیرد، جامعه از وضعیت عادی خارج می‌شود و وارد «وضعیت استثنایی» می‌شود. در چنین وضعی، هنجارهای حقوقی دیگر کارکرد تصمیم‌ساز ندارند و «حاکم» به‌عنوان مرجع نهایی ظاهر می‌شود؛ مرجعی که تصمیم او برای حفظ بقا نه برآمده از قانون، بلکه پیش‌فرض امکان قانون است. این بنای نظری موجب می‌شود که تهدید وجودی در فلسفه سیاسی اشمیت ماهیتی پیشینی، هستی‌شناختی و مقدم بر قواعد حقوقی داشته باشد.

از منظر اشمیت، پیمان ورسای و نهاد برآمده از آن، یعنی جامعه ملل، به‌هیچ‌وجه تجلی یک حقوق بین‌الملل بی‌طرف و جهان‌شمول نبودند بلکه ابزارهای سیاسی قدرت‌های پیروز (لیبرال‌ها) برای حفظ وضع موجود¹ و سرکوب قدرت‌های نوظهور مثل آلمان، به شمار می‌رفتند. او معتقد بود که حقوق‌دانانی که به این نظم خدمت می‌کردند «با توسل به یک پوزیتیویسم قراردادی و تهی از ایده، صرفاً به ابزار حقوقی قانونی و مشروع جلوه دادن وضع موجود، به‌ویژه وضعیت برآمده از صلح ورسای،

تبدیل شده بودند» (Schmitt, 2011:80) این نظم در نگاه اشمیت، مقوم غلبه فاتحان بود که با نقاب جهان‌شمولی و بشر دوستی، منافع خود را دنبال می‌کرد و هرگونه تلاش برای ایجاد یک نظم کثرت‌گرایانه را سرکوب می‌کرد. رویکرد نقادانه اشمیت، بر تغییر ادراک او از فضا استوار است و در مقابل دیدگاه کلسنی قرار می‌گیرد که مبتنی بر هنجارها و نسبتاً انتزاعی است.

شکاف اساسی از آنجا پدید می‌آید که حقوق بین‌الملل، احتمالاً با این توجیه قابل شهود در 1945 که «توسل به زور، کارکرد خود را از دست داده»؛ برخلاف این اندیشه، وضعیت استثنایی را تنها پس از وقوع حمله مسلحانه بالفعل می‌پذیرد. در همین چارچوب ماده 51 منشور دفاع مشروع را منوط به وقوع حمله مسلحانه کرده و رویه دیوان بین‌المللی دادگستری از پرونده (1986) تا نظریه مشورتی دیوار حائل (2004)، مستمراً بر این پیش‌فرض تأکید کرده است. حتی نظریه مشورتی 1996 دیوان درباره سلاح‌های هسته‌ای با وجود بیان «حق بنیادین بقای دولت»، این حق را تنها در مقام دفاع پسینی و در پاسخ به حمله واقعی معتبر می‌داند، نه در مقام اقدام پیش‌دستانه. به این ترتیب، در حالی که منطق اشمیتی بر تقدم تهدید و تصمیم حاکم تأکید دارد، منطق حقوق موضوعه جاری بر تقدم حمله و سپس فعال شدن استثنا پای می‌فشارد و حتی چارچوبی حقوقی برای اعمال قدرت در وضعیتی استثنایی تنظیم می‌کند که در آن تنها برخی از حق‌های بنیادین بشری که در بند 2 ماده 4 میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ذکر شده‌اند، غیرقابل تعلیق هستند.

در پرتو حملات خرداد 1404 اسرائیل و آمریکا علیه اهداف نظامی، هسته‌ای، حیاتی و حتی غیرنظامی ایران، این تعارض بیش از هر زمان آشکار شده است. از آنجا که این منظرگاه هرگز در نوشتارهای فارسی حقوق بین‌الملل مورد بحث قرار نگرفته تحقیق حاضر حملات مذکور را با این پیش‌زمینه مطالعه می‌کند که اسرائیل حمله خود را واکنشی به تهدید وجودی ادعایی ایران معرفی می‌کند. البته مسئله ما این نیست که کدام روایت سیاسی قانع‌کننده‌تر است؛ بلکه این است که چارچوب حقوق بین‌الملل همچنان

وقوع حمله مسلحانه را شرط فعال شدن دفاع مشروع می‌داند. پژوهش حاضر دقیقاً بر این گره متمرکز است: این که چگونه مفهوم تهدید وجودی با وجود اهمیتی که در سطح فلسفی و امنیتی (به‌ویژه در خوانش اشمیتی) دارد در سطح حقوقی محدود و محصور است؛ و چگونه حمله اسرائیل و آمریکا به ایران در سال 1404 این تنش میان فلسفه سیاسی، امنیت راهبردی و حقوق بین‌الملل را 80 سال پس از تأسیس ملل متحد، به نقطه بیشینه رسانده است.

1. مفهوم تهدید وجودی، حق بر جنگ و اندیشه اشمیت

تهدید وجودی در موسع‌ترین مدلولش، تهدیدی است که هم‌زمان تمامی عناصر سازنده دولت (سرزمین، جمعیت، حاکمیت ملی) را در معرض نابودی قرار می‌دهد. در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی این نوع تهدید تقریباً همیشه وجود دارد اما آنچه تهدید وجودی را متمایز می‌سازد، نه تلاش برای مداخله در حاکمیت سیاسی و واداشتن حاکمیت به اتخاذ تصمیمات موردنظر و نه تلاش برای تغییر در ساختار سیاسی، رژیم سیاسی یا هیئت حاکمه بلکه تلاش برای زدودن حاکمیت ملی و جایگزین کردن حاکمیتی دیگر بر آن سرزمین و مردمان است. این جایگزینی دولت الف را از صحنه روابط بین‌المللی حذف می‌کند، به‌گونه‌ای که حاکمیت بر سرزمین و مردمان او به دولت ب یا مجموعه‌ای از دولت‌های قدیم‌الاحداث یا جدیدالاحداث واگذار می‌شود. فروپاشی یوگسلاوی (سابق)، نمونه‌ای از نابودی یک دولت است. وجود قواعد جانمایی دولت‌ها در حقوق بین‌الملل نیز نه تنها مانع اضمحلال دولت نیست؛ خود مؤید فرضی است که در آن یک دولت از صحنه خارج شده و دولتی دیگر حقوق، تعهدات و نیز اعمال حاکمیت او را عهده‌دار می‌شود؛ زیرا این قواعد، روند انتقال حقوق و تعهدات را در چنین مواقعی پیش‌بینی کرده‌اند.

مفهوم تهدید وجودی در ریشه‌های خود، زاییده پرسش بنیادین درباره بقای واحد سیاسی است. در فلسفه سیاسی مدرن، به‌ویژه در اندیشه کارل اشمیت، حیات سیاسی

دولت همواره با امکان نابودی پیوند دارد؛ یعنی امر سیاسی از همان ابتدا در تقابل با خطر نیستی تعریف می‌شود. اشمیت با طرح مفهوم «وضعیت استثنایی»، چارچوب نظری مناسبی برای فهم تهدید وجودی فراهم می‌کند. در این رویکرد، دشمن سیاسی نه صرفاً مخالف یا مهاجم بلکه «دیگری وجودی» است که بودنش هستی سیاسی را تهدید می‌کند. اشمیت تلاش می‌کند تا با تعریف امر سیاسی بر اساس معیار تمایز دوست و دشمن،¹ جوهره حیات سیاسی را فراتر از حوزه‌های اخلاق، اقتصاد یا حقوق به نمایش بگذارد. در نگاه او، دشمن سیاسی، دشمنی اخلاقی یا اقتصادی نیست، بلکه «دیگری‌ای» است که قابلیت نابودی شیوه خاص زندگی سیاسی را دارد. لازم نیست دشمن سیاسی از حیث اخلاقی بدسگال، از حیث زیبایی‌شناختی ناپسند باشد یا به‌عنوان رقیب اقتصادی ظاهر شود. او صرفاً دیگری و بیگانه است و همین برای سرشت او کافی است که از حیث وجودی،² به نحوی بنیادین، چیزی دیگر و بیگانه باشد؛ به‌گونه‌ای که در صورت بروز تعارض، معنای بقای او، نفی نوع خاص هستی خود را در پی داشته باشد. از این‌رو باید در برابرش دفاع کرد یا با او جنگید تا شیوه وجودی خاص زندگی خودی حفظ شود (Schmitt, 2018:78). به عبارتی، او دیگری‌ای است که بودنش، بودن «ما» را تهدید می‌کند.

نقطه اوج نقد اشمیت، آنجاست که نظریه رایج فضا را - به‌مثابه یک بعد خشتی، ریاضی‌وار و تهی با مرزهای خطی - به شدت رد می‌کند (Schmitt, 2011: 79). این دیدگاه انتزاعی که اشمیت آن را به‌طور مشخص به کلسن و شاگردانش نسبت می‌دهد، به زعم او واقعیت‌های سیاسی، تضادهای حیاتی و هویت‌های انضمامی مبتنی بر حاکمیت و قلمرو ملت‌ها را نادیده می‌گیرد (Schmitt, 2011: 121). از دید اشمیت، این مفهوم پوچ از فضا، بستر مناسبی برای ایدئولوژی‌های جهان‌شمول مداخله‌گر فراهم می‌آورد. چنان‌که «قدرت‌های بزرگ پیروز 1919 برای خود حق نظارت و مداخله در

1. Freund-Feind-Unterscheidung
2. Existenziell

امور دولت‌های اروپای شرقی را مطالبه می‌کنند» (Schmitt, 2011: 98). وی اصل برابری حاکمیت دولت‌ها را نیز یک اسطوره خطرناک و ریاکارانه می‌داند و استدلال می‌کند که این اصل، هرچند در ظاهر عادلانه است، در عمل ابزاری برای حفظ یک نظم بین‌المللی خاص بوده که بر این پیش‌فرض ناگفته اما بنیادین و دیرینه استوار بود که موازنه قدرتی که ضامن حقوق بین‌الملل است، به یک اروپای مرکزی ضعیف وابسته است (Schmitt, 2011: 106). به عبارت دیگر، برابری صوری دولت‌های کوچک و تکه‌تکه شده آلمان و ایتالیا در سده نوزدهم، در خدمت منافع قدرت‌های بزرگی چون امپراتوری بریتانیا بود تا از ظهور یک قدرت متمرکز قوی در اروپا جلوگیری کنند. بنابراین، ظهور یک امپراتوری قدرتمند در قلب اروپا لاجرم باید چنین نظم بین‌المللی‌ای را در هم بشکند.

در این چارچوب فکری، جنگ قاعده‌ای سیاسی - فضایی است و نه قاعده‌ای اخلاقی - جهانشمول (اشمیت، 1404: 92). در منظر اشمیت، هر «رایش»¹ - که تسامحاً آن را امپراتوری یا ابر دولت می‌نامیم - یک «گروس‌راوم»² - باز مسامحتاً حوزه نفوذ یا کرانه اقتدار یا فضای بزرگ - دارد که مبتنی بر یک ایده سیاسی است و جنگ در صورت تهدید نظم فضایی و نفوذ قدرت مشروع است؛ اما تا جایی که به جنگ تمام‌عیار (جنگ بقا) تبدیل نشود. از این‌رو جنگ بر سر نظم فضایی، نفوذ یا تعارض نوموس‌هاست و در نتیجه «رایش»ها با هدفی سیاسی و بدون آن که نابودی مطلق دشمن را دنبال کنند می‌توانند به جنگ دست یازند. از این حیث، اشمیت «دشمنی به رسمیت شناخته» را نقطه ضروری توقف جنگ تعریف می‌کند چون مشروعیت جنگ از برابری سیاسی رایش‌ها می‌آید نه از دفاع. لذا اشمیت اساساً قائل به قطع رابطه هنجار و سیاست است و به همین سبب با طعنه به یهودیان به‌عنوان قومی بدون سرزمین آن‌ها را مسئول تلاش برای ایجاد حقوق جهانی شده تحت پوشش بشردوستی معرفی

1. Reich
2. Großraum

می‌کند. او با تفکیک قلمروهای اروپایی و قلمروهای غیراروپایی، دسته اخیر را بی‌صاحب و غیر متمدن می‌شمارد که می‌تواند عرصه رقابت مشروع قدرت‌های اروپایی آن هم صرفاً مبتنی بر تصمیم حاکمیتی خودشان باشد (اشمیت، 1404: 90) بنابراین جنگ همیشه مجاز باقی می‌ماند؛ مگر جنگ تمام‌عیار که تقدم در آن ممنوع و مستلزم حق دفاع است. گویی اشمیت، نگران آن است که آلمان (و ایتالیا) پس از جنگ جهانی اول از حضور در رقابت مذکور محروم شده‌اند و بدین ترتیب، نه‌تنها جامعه ملل را ابزار مشروعیت بخشیدن به تقسیمات استعماری انگلیس و فرانسه معرفی می‌کند؛ حق آلمان را برای بازگشت به میدان رقابت از طریق جنگ تئوریزه کرده است.

پیامدهای نگرش اشمیت همچنان پابرجاست. هنگامی که ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا از اعاده «صلح از طریق قدرت» سخن می‌گوید، متأثر از ایده اشمیت است که دقیقاً در مقابل رویکرد هنجاری کلسن یعنی «صلح از طریق قانون» (Kelsen, 1944) قرار می‌گیرد و در واقع دستاورد نهایی اشمیت، جابجایی کامل پارادایم حقوقی نظم بین‌الملل و رسای (میثاق جامعه ملل) است که متعاقباً در نظم منشور ملل متحد تکامل یافت. در نظام میثاق و منشور، جنگ به‌عنوان تجاوز غیرقانونی میان دولت‌های برابر از حیث صوری تعریف می‌شود؛ اما در نظام حوزه نفوذ و فضای بزرگ اشمیتی، جنگ به‌مثابه یک اقدام انتظامی مشروع بازتعریف می‌شود که توسط یک رایش هژمونیک برای بیرون راندن مداخله نامشروع یک قدرت بیگانه با فضا صورت می‌گیرد. این دیگر نبردی میان دو نظم برابر نیست، بلکه کنش خود نظم علیه بی‌نظمی است. اصل بنیادین این نظم جدید و مبنای حق توسل به زور، ممنوعیت مداخله برای قدرت‌های بیگانه با فضا¹ است.

چنین تحلیلی، با نظریه بنیادین اشمیت درباره سرشت امر سیاسی و تمایز دوست-دشمن پیوند خورده است. در نظم گراوس‌راوم، دشمن همان قدرت سیاسی

1. With a Ban on Intervention for Spatially Foreign Powers

مداخله‌گری است که حق رایش برای سازمان‌دهی حوزه نفوذ خود را انکار می‌کند و تلاش دارد ایده سیاسی خود را بر آن تحمیل کند. (Schmitt, 2011: 88) از آنجا که امر سیاسی در شدیدترین حالت خود به تضاد دوست - دشمن می‌انجامد و جنگ نیز شدیدترین تجلی این تضاد است، در چنین شرایطی جنگ نه تنها مشروع، بلکه امری اجتناب‌ناپذیر برای حفظ سرشت سیاسی نظم است. بدین ترتیب، اشمیت با واژگون کردن منطق نظم ورسای، جنگ را از یک جرم بین‌المللی به یک کنش ضروری برای حفظ نظم تبدیل می‌کند و ابزار نظری لازم برای توجیه سیاست‌های توسعه‌طلبانه را در قالب دفاع از یک حوزه نفوذ ایدئولوژیک فراهم می‌آورد.

علاوه بر نظم «گروس‌راوم»، ایده «وضعیت استثنایی» نیز در تفکر اشمیت به حق دست یازیدن به جنگ می‌پردازد. در این ایده، تمایز دوست و دشمن آخته‌ترین بروز خود را از طریق ارجاع به امکان واقعی یک مبارزه فیزیکی به دست می‌آورد. این امکان نهایی، همان چیزی است که اشمیت آن را «مورد خطیر¹» می‌نامد. مهم‌ترین پیامد اختیار کردن چنین رهیافتی به امر سیاسی در مشروعیت بخشی به قدرت منحصر به فرد واحد سیاسی آشکار می‌شود. قرار گرفتن در معرض مورد خطیر و مغاک تهدید موجودیت جمعی می‌تواند حق اعلان جنگ² را به‌عنوان یک حق عادلانه برای دولت به رسمیت بشناسد. دولت، به‌مثابه یک واحد ذاتاً سیاسی، حق اعلان جنگ دارد، یعنی امکان واقعی تعیین دشمن و جنگیدن با او در صورت لزوم، بر اساس تصمیم خود (Schmitt, 2018: 140).

اشمیت تعلیق هنجارها را نه یک اختلال در نظم، بلکه عنصر بنیادین حفظ حیات موجودیت سیاسی قلمداد می‌کند. تعریف حاکمیت یا عالی‌ترین ظهور اقتدار دولت نباید با ارجاع به وضعیت عادی³ بلکه باید بر مبنای یک مورد مرزی⁴ صورت پذیرد. این لحظه، از نظر اشمیت، بنیان واقعی نظم حقوقی است، زیرا قانون تنها در سایه بقای

1. Ernstfall
2. Jus belli
3. Normalfall
4. Grenzfall

دولت معنا دارد. وضعیت استثنائی لحظه به چالش کشیده شدن کل نظم است و ماهیت واقعی اقتدار را آشکار می‌سازد. از این منظر، اشمیت تعریفی موجز و بنیادین از حاکمیت ارائه می‌دهد: حاکم کسی است که در مورد وضعیت استثنائی¹ تصمیم می‌گیرد (Schmitt, 2015: 13). یعنی در لحظه تهدید وجودی، هنجارها تعلیق می‌شوند و حاکم، تصمیم‌گیرنده نهایی درباره اقدامات فوق‌العاده می‌شود و وضعیت استثنائی را نمی‌توان به‌طور کامل در یک هنجار کلی یا قانون از پیش تعیین‌شده گنجانده؛ زیرا در نظم حقوقی موجود تعریف نشده و با خطری برای موجودیت دولت² پیوند دارد. اینجا حاکم است که تصمیم می‌گیرد؛ هم در این باره که آیا وضعیت اضطراری مطلق وجود دارد یا نه و هم در این باره که برای رفع آنچه باید کرد. او بیرون از نظم حقوقی نرمال قرار دارد، اما در عین حال به آن تعلق دارد؛ زیرا او است که صلاحیت دارد تصمیم بگیرد آیا قانون اساسی می‌تواند به‌طور کامل به حالت تعلیق درآید یا نه (Schmitt, 2015: 14). بنابراین او در مواجهه با خطر نابودی دولت به‌مثابه تصمیم‌گیرنده نهایی «وضعیت استثنائی» ظاهر می‌شود و حق اعلان و ورود به جنگ مقدم بر هر نوع هنجار و نهاد حقوقی می‌ایستد که با زبان هنجاری صورت‌بندی می‌شود، اما مشروعیت خود را از هنجار نمی‌ستاند بلکه خود به هنجارها اعتبار می‌بخشد.³

در این چارچوب، نظام حقوقی بین‌الملل امکانی فراهم می‌آورد تا دولت‌ها در سایه انتظارات مشروع به برقراری تعامل با یکدیگر روی بیاورند؛ اما اشمیت از مفهوم وضعیت استثنائی کمک می‌گیرد تا تزلزل آمیختگی مناسبات غیرشخصی و الزامات شخصی لحظه اقدام را آشکار کند. در وضعیت مخاطره‌علیه امنیت، بقا و موجودیت یک کشور (برزگر و قاسمی، 1391: 172). حکمروایی خودجوش و نرمالی هنجار از

1. Ausnahmezustand

2. Gefährdung der Existenz des Staates

3. هنجارسازی دولت، در حقوق بین‌الملل نیز بدین طریق معنا می‌دهد که ابراز رضایت دولت از طریق التزام به رویه‌های عرفی یا انعقاد معاهدات، بیانگر رضایت دولت به تأسیس و استمرار قاعده حقوقی است.

کار می‌افتد. در چنین وضعیتی حادثترین و شدیدترین الزام حیات سیاسی یعنی حفظ آن دولت در آغاز هر انتخاب و اقدامی می‌ایستد و برتری وجود دولت به‌عنوان ضامن وضعیت نرمال بر هنجارهای حقوقی را آشکار می‌کند. بدین لحاظ است که می‌توان اهمیت صیانت از حیات سیاسی دولت را به‌عنوان سنگ بنای هر نظم حقوقی قلمداد کرد. بدیهی است که این منظر، کاملاً در مقابل حقوق بین‌الملل موجود است که در شرایط «تهدید کیان دولت» همچنان از حکومت‌ها می‌خواهد برخی حق‌ها را محترم و غیرقابل تعلیق بشمارند.

در رویکرد اشمیت، بقای واحد سیاسی غایت است اما آیا تهدید وجودی می‌تواند دلیلی عادلانه برای توسل به زور باشد؟ این پرسش، ما را از چارچوب مفهومی به عرصه کاربرد و ارزیابی هنجاری هدایت می‌کند، جایی که باید رابطه تهدید وجودی با مشروعیت استفاده از زور در نظم حقوقی بین‌المللی را بررسی کنیم.

2. مؤلفه‌های تهدید وجودی

پرسش کلیدی در ارزیابی تهدید وجودی آن است که آیا تحقق آن منوط به هدف‌گیری هم‌زمان سه عنصر بنیادین دولت سرزمین، جمعیت، حاکمیت ملی در یک رویداد واحد است، یا صرفاً وجود ظرفیتی که بتواند به نابودی کلی دولت منجر شود برای احراز این وضعیت کفایت می‌کند؟ پاسخ به این پرسش چارچوب شناسایی مؤلفه‌های تهدید وجودی را تعیین می‌کند و دامنه مشروعیت اقدامات فوق‌العاده را به‌طور مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد. تفسیر گسترده یا محدود این معیار، به‌طور مستقیم بر مشروعیت اقدامات فوق‌العاده همچون توسل به زور اثر می‌گذارد.

در رویکردی سخت‌گیرانه، تهدید وجودی فقط زمانی محقق است که هر سه عنصر بنیادین دولت سرزمین، جمعیت، حاکمیت ملی به‌طور هم‌زمان و در یک رویداد یا در مجموعه‌ای کوتاه‌مدت از رویدادها، در معرض نابودی قرار گیرند. این رویکرد بر معیارهای کامل و فوری نابودی تأکید دارد. در این نگاه، «مورد خطیر» یعنی وضعیتی

که بقای کل موجودیت سیاسی در یک لحظه یا سلسله اقدامات کوتاه مدت به خطر افتاده باشد. مثال آن، حمله عراق به کویت در 1990 است که هم سرزمین، هم جمعیت و هم حاکمیت ملی را تحت اشغال مستقیم قرارداد و یکجا هدف گرفت. این نزدیک ترین خوانش به مفهوم وضعیت استثنایی است، جایی که حاکم باید بلافاصله تصمیم فوق العاده اتخاذ کند. از آنجا که دولت زمانی معنای خود را حفظ می کند که تصمیم حاکم بر وضع استثنایی با واقعیتی ملموس در خطر بقای دولت مرتبط باشد، ادراک حاکم (چه عراقی و چه کویتی) از خطر نابودی، او را در جایگاه شناسایی وضعیت استثنایی قرار می دهد. رویکرد سخت گیرانه همین نسبت را حفظ می کند؛ یعنی تنها زمانی حق تصمیم استثنایی فعال می شود که بقای واقعی دولت در میان است، نه صرفاً یک ادراک ذهنی از یک خطر که شالوده رویکرد اشمیت است (Ruiter, 2012: 55). این پیوند میان واقعیت و تصمیم، از منظر فلسفی اشمیت، تضمین کننده اصالت حاکمیت سیاسی است؛ چون استثنا زمانی مشروع است که واقعاً استثنا باشد، نه یک ابزار مکرر برای مدیریت بحران های معمول.

این تفسیر مزایای خود را هم دارد و مثلاً از سوء استفاده سیاسی از برجسب تهدید وجودی برای تهدیدهای جزئی جلوگیری می کند و آستانه توسل به وضعیت استثنایی را بالا می برد و با دفاع مشروع به نحو مقرر در ماده 51 منشور ملل متحد سازگارتر است؛ زیرا فقط در صورت وقوع تهدید واقعی و مشخص به نابودی دولت، حق دفاع فعال می شود. رویکرد سخت گیرانه نظریه مشورتی دیوان بین المللی دادگستری در سال 1996 درباره مشروعیت استفاده از سلاح های هسته ای توسط یک دولت در درگیری مسلحانه، امکان طراحی شاخص های قابل سنجش و حقوقی را نیز فراهم می کند. مثلاً، آیا تهدید به از بین رفتن تمامیت سرزمینی رخ داده است؟ آیا جمعیت کشور مستقیماً هدف انهدام یا اخراج قرار گرفته؟ آیا حاکمیت ملی و اراده تصمیم گیری از بین رفته یا جایگزین شده؟ وجود چنین شاخص هایی امکان ارزیابی وقوع تهدید وجودی را فراهم می سازد. هر رویکردی می تواند معایب خود را نیز داشته باشد، تهدیدهای وجودی

تدریجی و ترکیبی مثلاً حملات سایبری به زیرساخت‌های اقتصادی و مالی کشور که توان تصمیم‌گیری دولت را فلج کند. هیچ‌یک از سه عنصر را فوراً نابود نمی‌کند ولی قادر است در طول زمان ظرفیت موجودیت سیاسی را از بین ببرد.

در یک رویکرد انعطاف‌پذیر، تحقق تهدید وجودی نیازمند نابودی هم‌زمان همه عناصر نیست. آنگاه کافی است تهدید دارای ظرفیت بالقوه یا بالفعل برای نابودی کلی دولت باشد، حتی اگر نخست بر یک یا دو عنصر متمرکز باشد و دیگر عناصر را در گذر زمان یا با پیامدهای غیرمستقیم از بین ببرد. حتی اشمیت نیز زمانی که دولت را بازشناسی می‌کند تا وضعیت استثنایی را شرح دهد، عناصر عینی دولت را نادیده نمی‌گیرد، اما برای ایده دولت کافی نمی‌داند؛ زیرا معتقد است دولت در یک تجربه مشترک انسانی به دست می‌آید و اگر غیر از این باشد سهم عنصر انسانی دولت ادا نمی‌شود و در صورت بحران و تهدید علیه دولت، تهدید علیه تجربه زیسته اشتراک سیاسی محسوب شود. او دولت را ذاتاً یک پدیده انسانی - ارتباطی می‌بیند، نه صرفاً ساختار نهادی زیرا «درک مفهوم دولت در گرو شناخت مفهوم امر سیاسی است» (آکامین، بنیامین، اشمیت، 1401: 89). اشمیت در واقع هشدار می‌دهد که اگر عناصر عینی را کافی بدانیم، دولت را به کالبدی بی‌روح تقلیل داده‌ایم؛ پس تهدید علیه روح جمعی و تجربه سیاسی نیز می‌تواند دولت را نابود کند، حتی اگر مرزها یا جمعیت فیزیکی باقی بمانند. حاکمیت در نزد اشمیت چنان با ارزش است که دولت در نگاه او در درجه اول قدر حاکمیتی است که می‌تواند بقای سیاسی جامعه را تضمین کند به شکلی که توانایی داشته باشد در شرایط استثنایی بدون نیاز به موافقت سایر نهادها یا محدودیت‌های قانونی معمول برای حفظ موجودیت و جامعه سیاسی، تصمیماتی اتخاذ کند؛ بنابراین، وقتی دولت در معرض تهدیدی قرار می‌گیرد که این اراده جمعی یا تجربه انسانی را متزلزل می‌کند، اشمیت آن را تهدیدی وجودی می‌داند. سؤالی که ایجاد می‌شود این است که چه زمانی این اراده در معرض تهدید قرار می‌گیرد؟ به نظر می‌رسد معیاری عینی برای پاسخ به این پرسش وجود ندارد و به همین سبب، حکومت

ممکن است از «آرمان» به مثابه عنصر قوام‌بخش «دولت» برای اعلام وضعیت استثنایی سوءاستفاده کند. از این‌روست که حقوق بین‌الملل موضوعه، معیارهای عینی را برای توسل به زور معرفی می‌کند. بقای دولت در لحظه تصمیم معنا پیدا می‌کند، اما تا وقتی بحران آغاز نشده «بقا» در معرض خطر نیست بلکه تنها احتمال خطر وجود دارد و دولت‌ها نمی‌توانند قانون را بر مبنای احتمال نقض کنند؛ اما وقتی خطر نابودی دولت بالفعل می‌شود قانون فرو می‌ریزد و حق تصمیم برای بقا فعال می‌شود. در این زمان بحران حتی قوانین بین‌المللی نیز می‌تواند معلق شود.

باین‌حال، هر دو منطق حقوقی و فلسفی تأکید دارند که وضعیت استثنایی، وضعیتی گذرا و واکنشی است، نه پیش‌دستانه و می‌تواند به‌عنوان تصمیم نهایی برای حفظ بقا توجیه‌پذیر باشد؛ اگر تصمیم برای استفاده از سلاح هسته‌ای در چنین بحران واقعی اتخاذ شود، آن تصمیم را می‌توان نه تجاوز از قانون، بلکه بازگرداندن قانون از طریق تعلیق موقت آن دانست؛ زیرا هدفش حفظ موجودیتی است که خود منشأ اعتبار قانون به شمار می‌رود؛ اما فراتر از آن، هرگونه تصمیم پیش‌دستانه پیش از تحقق بحران واقعی، نه تجلی حاکمیت که نقض نظم و زایش هرج‌ومرج است.

3. ارزیابی آثار حقوقی احتمالی تهدید وجودی

اگرچه تهدید وجودی، مفهومی نو در ادبیات امنیتی و فلسفه سیاسی نیست، اما در حقوق بین‌الملل معاصر جایگاه روشن و مدونی ندارد. از این‌رو باید بررسی کرد که آیا وجود چنین تهدیدی می‌تواند آثار حقوقی ویژه‌ای در چارچوب نظم ناشی از منشور ملل متحد، حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق مسئولیت بین‌المللی ایجاد کند؟ سه محور اصلی آثاری که دولت‌ها معمولاً از آن برای توجیه اقدامات فراتر از نظم عادی استفاده می‌کنند عبارت‌اند از: توسل به زور، توسعه دامنه دفاع دسته‌جمعی و امکان نقض قواعد حقوق بشردوستانه. این بخش به بررسی هر سه اثر ادعایی می‌پردازد.

3-1. مشروعیت توسل به زور

ممنوعیت توسل به زور یکی از بنیادی‌ترین اصول حقوق بین‌الملل معاصر است و بند 4 ماده 2 منشور ملل متحد آن را به‌عنوان یک قاعده آمره تثبیت کرده است. این ممنوعیت، هم شامل استفاده بالفعل از زور و هم تهدید به آن می‌شود. ساختار منشور به‌گونه‌ای طراحی شده که در سخت‌ترین شرایط نیز اولویت را بر حفظ نظم حقوقی و جلوگیری از تسری مخاصمه قرار می‌دهد. این اصل که حاصل تجربه‌های جنگ جهانی دوم و تلاش برای تثبیت مرکزیت شورای امنیت بود، دقیقاً برای مهار موقعیت‌هایی وضع شده است که دولت‌ها تمایل دارند تهدیدهای امنیتی خود را به زبانی «وجودی» صورت‌بندی و از آن به‌عنوان مجوزی برای اقدام یک‌جانبه بهره‌برداری کنند. در این چارچوب، حق دفاع مشروع در ماده 51 منشور تنها زمانی فعال می‌شود که وقوع «حمله مسلحانه» اثبات پذیر باشد.

طبق بند 2 ماده 4 و ماده 51 منشور تا زمانی که حمله‌ای واقع نشده باشد، دولت‌ها نمی‌توانند از زور استفاده کنند. این دقیقاً همان چیزی است که دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده مربوط به اقدامات نظامی و شبه‌نظامی علیه نیکاراگوئه بیان کرده است: حق دفاع مشروع تنها در پاسخ به حمله مسلحانه متحقق می‌شود. حمله شامل اعزام گروه‌های مسلح توسط یک کشور به قلمرو کشور دیگر است و تأمین سلاح و سایر حمایت‌ها از چنین گروه‌هایی را نمی‌توان با حمله مسلحانه برابر دانست (ICJ, 1986, para 247). پس تا زمانی که تهدید صرفاً در حد ظرفیت باقی است، حمله فیزیکی رخ نداده و شروط ماده 51 منشور، چون ضرورت و تناسب ایجاد نمی‌شود و اقدام پیشگیرانه برای خنثی‌سازی ظرفیت تهدیدآمیز هنوز خارج از دایره مجاز منشور است؛ مگر شورای امنیت مستقلاً آن را مجاز بداند. این رویکرد به دولت اجازه می‌دهد پیش از آن که تهدید کاملاً بالفعل شود، واکنش متناسب نشان دهد. اگر دشمن ابزار، نیت و قابلیت حذف دولت از عرصه سیاسی را داشته باشد، حتی در غیاب حمله فیزیکی، موجودیت دولت در وضعیت استثنایی قرار گرفته و حق واکنش پیشگیرانه مشروع می‌شود. رویکرد

انعطاف‌پذیر در نگرش اشمیتی مشروع است، اما از منظر منشور، تنها در صورت بازتعریف عرفی ماده 51 قابل توجیه حقوقی خواهد بود. پس تا زمانی که وضعیت استثنایی پدید نیامده، دولت در حالت عادی حقوقی است و حاکمیت در معنای دولت موظف است تصمیمات خود را در چارچوب قوانین اتخاذ کند.

رویه قضایی و دکترین حقوقی شرط حمله مسلحانه را هم سخت‌گیرانه تفسیر کرده‌اند. در قضیه نیکاراگوئه، دیوان تصریح کرد که حمله مسلحانه باید «شدید» و «منتسب» به طرف مقابل باشد (ICJ, 1986, para 191) و صرف تهدید یا حمایت از نیروهای مسلح مخالف برای فعال‌سازی دفاع مشروع کافی نیست. در قضیه سکوه‌ای نفتی (ICJ, 2003, para 43) و حتی در نظر مشورتی دیوار حائل (ICJ, 2004, para 139)، دیوان روشن ساخته که معیار آغاز دفاع مشروع مبتنی بر ارزیابی عینی از حمله و «ضرورت» است، نه برداشت‌های ذهنی دولت‌ها از سطح تهدید. به همین دلیل، حتی اگر یک دولت استدلال کند که مجموعه‌ای از اقدامات خصمانه، ظرفیت یا نیت دشمن را برای آسیب‌رسانی به ارکان دولت افزایش داده، این استدلال به خودی‌خود برای استفاده از زور مشروعیت نمی‌آورد. نگرانی‌های امنیتی، عملیات پنهان، تضعیف اقتصادی یا سایبری، یا حتی افزایش توان نظامی یک دشمن، تنها زمانی می‌توانند در چارچوب دفاع مشروع بررسی شوند که نشان دهند یک سلسله عملیات هماهنگ و بالفعل، زرادخانه زیربنایی بقا دولت — یعنی جمعیت، سرزمین و اعمال حاکمیت — را در معرض نابودی قرار داده‌اند، به‌گونه‌ای که حقوق بین‌الملل آن را «حمله مسلحانه» تلقی کند و در فقدان چنین حمله‌ای «حق بر جنگ»¹ را نمی‌توان ادعا کرد.

در کنار عنصر وقوع حمله، دو شرط کلاسیک ضرورت و تناسب نیز باید رعایت شوند. پس دفاع در برابر تهدیدی که هنوز به مرحله ضربه نرسیده، از منظر ضرورت هم قابل توجیه نیست. دفاعی که برای دفع خطر به ابزارهایی متوسل شود که ماهیت یا

شدت آن‌ها به مراتب فراتر از جلوگیری از این آسیب است، معیار تناسب را نقض می‌کند. این دو شرط در حقوق بین‌الملل، ضامن جلوگیری از توسعه بی‌ضابطه استثنائات هستند.

بر مبنای همین فهم مضیق از دفاع مشروع که در رویه دیوان تثبیت شده، ارزیابی گزارش رسمی اسرائیل به شورای امنیت که در آن تلاش شده مجموعه‌ای از حملات راکتی، فعالیت گروه‌های نیابتی و تهدیدهای اعلامی ایران به‌عنوان یک تهدید وجودی صورت‌بندی شود نشان می‌دهد که از منظر حقوقی، عناصر لازم برای اثبات وقوع حمله مسلحانه در معنای ماده 51 منشور احراز نمی‌شود. اسرائیل مجموعه‌ای از اقدامات پراکنده، نامتقارن و عمدتاً غیر متناسب به ساختار رسمی دولت ایران را در قالب یک رژیم هماهنگ از خصومت بازنمایی می‌کند؛ درحالی‌که معیارهای دیوان برای احراز حمله مسلحانه شامل شدت، تناوب، انسجام عملیاتی و انتساب روشن به دولت هدف، بالاتر از سطح حملات یا اقدامات مذکور است. حتی اگر برخی رویدادها واجد ماهیت خشونت‌آمیز باشند، در نبود شواهد قاطع نسبت به انتساب مستقیم آن‌ها به دولت ایران، یا نشان دادن این که این اقدامات به‌صورت یکپارچه و هدفمند ارکان وجودی اسرائیل را به‌طور بالفعل نشانه گرفته‌اند، استناد به دفاع مشروع با رویکرد دیوان همخوان نیست. گزارش اسرائیل بیشتر مبتنی بر تفسیر موسع از مفهوم تهدید است تا ارائه مستندات عینی درباره تحقق شرایط وقوع حمله مسلحانه. این گزارش همچنین هیچ‌گونه تحلیلی از رعایت ضرورت و تناسب در پاسخ‌های انجام‌شده ارائه نمی‌کند و صرفاً تهدیدهای اعلامی و الگوی کلی رفتار منطقه‌ای ایران را کافی می‌داند تا شرط دفاع مشروع را محقق تلقی کند؛ درحالی‌که از منظر حقوق بین‌الملل تا زمانی که توانمندی نظامی و دشمنی سیاسی با عمل مسلحانه شدید، متناسب و بالفعل همراه نباشند، مبنایی برای توسل یک‌جانبه به زور ایجاد نمی‌کنند. همین مسئله نشان می‌دهد که توسل اسرائیل به مفاهیمی

چون تهدید وجودی یا ضرورت پیش‌دستانه¹ نه تنها با منطبق ماده 51 منشور بیگانه است، بلکه در نقطه مقابل فلسفه وجودی نظام امنیتی منشور قرار می‌گیرد که هدف آن دقیقاً جلوگیری از تبدیل ادراکات شخصی به مبنایی برای حملات یک‌جانبه است.

به این ترتیب، از منظر رویکرد سخت‌گیرانه‌ای که در عرف و رویه قضایی بین‌المللی تثبیت شده است، ادعاهای اسرائیل بیش از آن که توجیهی حقوقی برای دفاع مشروع باشد، صورت‌بندی حقوقی تهدیدی سیاسی است که نتوانسته عناصر حقوقی لازم برای عدول از اصل منع توسل به زور را برآورده سازد.

3.2. توسعه دفاع دسته‌جمعی

دفاع دسته‌جمعی یکی از نهادهای استثنایی در حقوق بین‌الملل است که مشروعیت آن به‌طور مستقیم از ماده 51 منشور ناشی می‌شود که دفاع مشروع را «حق ذاتی» هر دولت معرفی می‌کند که می‌تواند منفرداً و یا دسته‌جمعی اعمال شود. ایده دفاع دسته‌جمعی منشور، ریشه در ماده 10 میثاق جامعه ملل دارد. نماینده ایران در جامعه ملل که آن جامعه را «سپاه صلح» خوانده بود که هرچه تعدادش بیشتر باشد، بهتر است (زند فرد، 1400: 68) با چنین رویکردی در کنار کشورهای نسبتاً ضعیف بر حفاظت از ماده 10 میثاق اهتمام می‌ورزید (زند فرد، 1400: 84)؛ اما پس از جنگ جهانی دوم این مفهوم در اختیار بلوک‌بندی سیاسی دولت‌ها قرار گرفت و نهایتاً سپری دفاعی برای کشورهای توسعه‌یافته‌تر ذیل پرچم ناتو ایجاد کرد. در هر حال از حیث حقوقی، دفاع دسته‌جمعی مؤید آن است که حق دفاع مشروع ممکن است توسط دولتی که مورد تجاوز واقع نشده، اما دارای منافع و علایق مشترک با دولت مورد تجاوز است یا پیمان دفاع مشترک با وی منعقد کرده است و در حمایت و کمک به دولت تحت تجاوز انجام شود. از این رو، اگر توسل به زور اسرائیل دفاع مشروع باشد؛ آنگاه حملات آمریکا به

مواضع متعدد در ایران می‌تواند بخشی از همان دفاع باشد و چه بسا در راستای تعهد به توقف نقض آشکار قواعد آمره وفق ماده 41 مواد پیش‌نویس راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت نیز توجیه شود؛ اما اگر چنین توجیهی محقق نشود، آنگاه دولت آمریکا نیز چه به‌عنوان تجاوزگری مستقل و چه به‌عنوان دولت کمک‌کننده به دولت متجاوز وفق ماده 16 مواد پیش‌نویس، مسئولیت بین‌المللی خواهد داشت.

بنابراین نهاد مذکور کاملاً وابسته به تحقق حمله مسلحانه علیه یک دولت عضو است و دیوان در قضیه نیکاراگوئه روشن ساخت که اعمال دفاع دسته‌جمعی مشروط به وقوع حمله مسلحانه علیه دولت قربانی، درخواست رسمی آن دولت برای کمک، تناسب و ضرورت اقدام دولت معاضدت‌کننده و گزارش فوری به شورای امنیت است (ICJ, 1986, paras. 176-200) لذا دفاع دسته‌جمعی «مبنایی پیش‌دستانه» ندارد؛ بلکه ابزاری واکنشی است که مبنایش جلوگیری از فروپاشی نظم امنیتی جمعی است، نه گشودن مسیر دور زدن آن. کمک متحدان برای جلوگیری از فروپاشی ارکان دولت نه تنها روا، بلکه در فحوای ماده 51 منشور سازوکار طبیعی مهار تهاجم و لازمه سرکوب متجاوز برای اعاده صلح محسوب می‌شود؛ اما اگر هنوز چنین حمله‌ای تحقق نیافته باشد یا تهدیدها در سطحی قرار داشته باشند که آثار آن‌ها به‌طور کامل بر ارکان دولت مستقر نشده باشد، دعوت به دفاع دسته‌جمعی با موازین منشور سازگار نیست.

3-3. تجویز نقض حقوق بشردوستانه

حقوق بین‌الملل بشردوستانه بر استقلال و بی‌طرفی هنجارهای آن نسبت به مشروعیت مخاصمه استوار است. این پیش‌فرض که از تفکیک میان «حق بر جنگ» و «حق در جنگ» ناشی می‌شود به آن معناست که حتی اگر جنگ در آغاز خود موجه باشد، نحوه آن همچنان تابع قواعد الزام‌آور حقوق بشردوستانه است. این نیز بار دیگر در مقابل رویکرد اشمیت است. منطق حقوق بین‌الملل معاصر این است که اگرچه اراده حاکم در پدیداری قاعده حقوقی حائز اهمیت است؛ اما استمرار اعتبار قاعده را نمی‌توان به اراده

متزلزل و سیاسی حاکم گره زد؛ بلکه دقیقاً اعتبار قاعده مستلزم التزام حاکم به قاعده است؛ بنابراین حقوق بشردوستانه، بخشی از حقوق حاکم بر وضعیت استثنایی است که برای اعمال در همین وضعیت پیش‌بینی شده و وقت دیگری برای رعایت آن قابل‌تصور نیست؛ بنابراین وضعیت استثنایی نیز توجیه‌کننده عدم التزام به آن نخواهد بود.

در این چارچوب، کنوانسیون‌های ژنو و پروتکل‌های الحاقی، دولت‌های متعاقد را ملزم می‌کنند که تحت شرایطی اصول تفکیک، احتیاط، تناسب، منع آسیب بیش‌ازحد و سایر قواعد ذی‌ربط را رعایت کنند. این تعهدات، بنا بر ماده یک مشترک کنوانسیون‌های ژنو، نه تنها باید توسط دولت‌ها رعایت شوند، بلکه دولت‌ها موظف‌اند احترام به آن‌ها را «تضمین» کنند. در نتیجه ادعای وجود تهدید علیه بقای دولت نیز نمی‌تواند تعلیق این هنجارها را توجیه کند. تجربه‌های نظامی بیش از یک صدسال اخیر نشان داده که مشروع دانستن حملات علیه اهداف غیرنظامی، یا استفاده از ابزارهایی که آثار آن‌ها از کنترل خارج می‌شود، نه تنها امنیت دولت مدافع را تقویت نمی‌کند، بلکه مشروعیت جهانی آن را تضعیف کرده و مسیر پاسخگویی کیفری بین‌المللی را به دنبال دارد.

از اشمیت چنین فهمیده می‌شود که واقعیت قدرت و موجودیت سیاسی گاهی بر قواعد بین‌المللی غلبه می‌کند ولی با یک فرق جزئی نسبت به قوانین داخلی و آن این که چنین تعلیقی به لحاظ سیاسی مشروع است زیرا کیان دولت حفظ می‌شود در حالی که به موجب حقوق موضوعه جاری غیرقانونی تلقی می‌شود و برای دولت مسئولیت بین‌المللی ایجاد می‌کند. در چارچوب حقوق بین‌الملل، این لحظه اشمیت دقیقاً متناظر است با وقوع حمله مسلحانه در معنای ماده 51 منشور نه پیش از آن؛ جایی که دولت حق ذاتی دارد که از خود دفاع کند. دیوان بین‌المللی دادگستری در نظریه مشورتی مشروعیت تهدید یا استفاده از سلاح‌های هسته‌ای در سال 1996 بیان می‌کند در مواجهه با سخت‌گیرانه‌ترین محدودیت‌های انسانی و بشردوستانه، یک حق بنیادین بقا برای دولت وجود دارد (ICJ, 1996, para 96). به عبارتی، در شرایطی که بقای دولت در خطر است، دیوان حقوقی را برای تصمیمی فوق‌العاده باقی یا دست‌کم مسکوت

می‌گذارد. این عبارت یادآور همان منطق اشمیتی است که دولت، در لحظه‌ای که بقا آن در خطر است باید بتواند تصمیم بگیرد؛ حتی اگر تصمیم، بیرون از قواعد معمول قانون باشد. از این رو دیوان با توجه به واقعیت‌های موجود، نمی‌تواند با قطعیت بگوید که استفاده از سلاح هسته‌ای در هیچ شرایطی مجاز نیست به‌ویژه در موقعیتی حاد که بقای دولت در خطر باشد (ICJ, 1996, para (E)(2) 105).

روشن است که دیوان در سال 1996 وضعیتی را بازتاب می‌دهد که در آن تا زمانی که دولت در نظم عادی منشور باقی است، استفاده از زور باید تابع اصول ضرورت و تناسب و ممنوعیت سلاح‌های غیرقابل تمایز باشد؛ اما به محض وقوع حمله مسلحانه‌ای که بقای دولت را در معرض نابودی قرار دهد نظم عادی منشور تعلیق می‌شود و دولت وارد قلمرو وضعیت استثنایی می‌شود. قانون همچنان منع‌کننده است، ولی در شرایط بحران وجودی، تصمیم حاکم برای بقا می‌تواند بیرون از قانون قرار گیرد بی‌آنکه فوراً غیرقانونی تلقی شود. حاکم باید داوری کند که کدام راه بقای دولت را تضمین می‌کند حتی اگر آن تصمیم در ظاهر، ضد قانون به نظر برسد. سلاح هسته‌ای، به‌عنوان آخرین ابزار حفظ بقا، فقط در دل چنین شرایطی معنا دارد؛ بنابراین آنچه دیوان گفته استثنای جدیدی بر توسل به زور نیست، بلکه بر «حقوق در جنگ»¹ اثر می‌گذارد.

دیوان سیاست بازدارندگی و مالکیت سلاح هسته‌ای را موضوعی غیرحقوقی تلقی کرده (شافع، 1377: 137) اما با اشاره به دشواری صدور حکم مطلق برای همه شرایط، بر محوریت و برتری اصول بنیادین حقوق بین‌الملل بشردوستانه تأکید کرد (ICJ, 1996, para 22). دیوان در سناریوی تهدید موجودیت کشور، در مورد استفاده از سلاح هسته‌ای پاسخی قطعی ارائه نمی‌دهد اما بار اثبات ضرورت مطلق، آخرین راه‌حل بودن و فقدان هر گزینه جایگزین، چنان سنگین است که تنها در موقعیت‌هایی استثنایی و

الگو ناپذیر قابل تصور است. بر این مبنا، تهدید به نابودی ارکان دولت هرچند ممکن است بر سطح استراتژیک تصمیم‌گیری نظامی تأثیر بگذارد، اما هیچ‌گاه نمی‌تواند اصول بنیادین حقوق بشردوستانه را کنار بزند و در پرتو این ایده که طرف‌های جنگ و دشمن، دولت‌ها هستند و نه انسان‌ها چه‌بسا در چارچوب ایده اشمیتی نیز بتوان گفت که قواعد مزبور را نباید به انتخابی سیاسی نسبت داد.

4. بازخوانی ادعاهای اسرائیل و آمریکا در حمله خرداد 1404 به ایران

بازخوانی ادعاهای اسرائیل و ایالات متحده درباره حمله خرداد 1404 به ایران، مستلزم توجه هم‌زمان به چارچوب حقوقی ادعایی دو دولت، روایت مشترک آنان از ماهیت تهدید ایران و نحوه ترکیب کردن عناصر امنیتی، هویتی و استراتژیک در قالب «تهدید وجودی» است. نخستین نکته آن است که اسرائیل در نامه 17 ژوئن 2025 خطاب به دبیر کل و رئیس شورای امنیت صراحتاً عملیات خود را واکنشی به تهدید وجودی و قریب‌الوقوع ناشی از برنامه هسته‌ای و موشکی ایران معرفی می‌کند (UN/S/2025/390). بخش عمده استدلال اسرائیل بر این ایده مبتنی است که مقامات ایرانی درباره «ریشه‌کن کردن» اسرائیل سخن گفته‌اند و از منظر اسرائیل، این گفتار، همراه با فعالیت‌های هسته‌ای و موشکی و شبکه نیروهای نیابتی، یک مجموعه به هم پیوسته را تشکیل می‌دهد که ماهیت آن فراتر از تهدید نظامی متعارف است و به قلمرو تهدید وجودی می‌رسد.¹ این چارچوب ادراکی بنیان نظری عملیات 13 ژوئن و روزهای بعد را شکل می‌دهد و در متن رسمی نیز بر آن تأکید شده است.

1. از متن نامه اسرائیل، این بخش قابل توجه است: «... اسرائیل، به‌عنوان سرزمین یهودیان، نمی‌تواند و نخواهد توانست تهدید نابودی را بپذیرد. چنین تهدیدهای وجودی که با هدف نابودی اسرائیل صورت می‌گیرد، به دنبال احیای تاریک‌ترین و وحشیانه‌ترین دوره‌های تاریخ بشر است. این صرفاً یک شعار نیست. ایران یک برنامه استراتژیک برای نابودی اسرائیل دارد که شامل برنامه‌ها و اقدامات مشخصی برای دستیابی به این هدف است.»

در گام دوم، اسرائیل می‌کوشد تهدید ایران را نه یک خطر آینده، بلکه خطری فوری معرفی کند. در نامه مذکور، به تسریع قابل توجه برنامه هسته‌ای در ماه‌های اخیر اشاره شده و حتی ادعا شده که این پیشرفت‌ها آخرین فرصت موجود برای جلوگیری از هسته‌ای شدن ایران بوده است. اسرائیل ضمن برجسته کردن این داده‌ها، پیوندی میان توانمندی هسته‌ای و توانمندی موشکی ایران برقرار می‌کند و نتیجه می‌گیرد که بقا و موجودیت دولت یهود در معرض خطر مستقیم قرار دارد. اسرائیل همچنین شبکه نیروهای نیابتی ایران را بخشی از طرح جنگی ایران معرفی می‌کند که هدف آن محاصره و درنهایت تهاجم زمینی برای نابودی اسرائیل است. در چارچوب چنین روایتی، عملیات اسرائیل نوعی دفاع از بقا است که با شرایط ویژه تهدید وجودی توجیه می‌شود.

نماینده ایالات متحده در شورای امنیت در نامه 27 ژوئن 2025 بعد از حمله به سایت‌های فردو، نطنز و اصفهان خطاب به رئیس شورای امنیت، همین روایت را دنبال کرده و آن را در چارچوب دفاع مشروع جمعی بر اساس ماده 51 منشور ملل متحد توجیه می‌کند. آمریکا ادعا می‌کند که سه هدف را دنبال کرده است: دفاع از اسرائیل، حفاظت از منافع و امنیت آمریکا و خنثی‌سازی برنامه هسته‌ای ایران. برخلاف اسرائیل که بیشتر بر تهدید وجودی علیه خود تأکید می‌کند، آمریکا تلاش می‌کند تهدید ایران را تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی معرفی کند. در این نامه، ایران به حمایت از تروریسم، نقض منشور ملل متحد و تهدید مستقیم علیه اسرائیل و آمریکا معرفی شده و نتیجه می‌گیرد که در چنین زمینه‌ای، احتمال دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای، تهدیدی علیه منافع و حضور آمریکا در خاورمیانه ایجاد می‌کند. از منظر آمریکا، نه تنها اسرائیل در معرض تهدید وجودی است، بلکه منافع استراتژیک ایالات متحده نیز در معرض محو یا فروپاشی است (UN/S/2025/426). بنابراین آمریکا مداخله خود را در راستای حمایت از بقای اسرائیل و صلح و امنیت بین‌المللی توجیه می‌کند که توجیه نخست پیامدهایی برای مفهوم دفاع دسته‌جمعی دارد.

نمایندگان هر دو دولت ادعا می‌کنند که در پیوند میان گفتار سیاسی مقامات ایران و ماهیت تهدید وجودی، شعارهای دولتی ایران، نه صرفاً ارجاعات گفتمانی و لفاظی، بلکه نشانه‌ای از سیاست رسمی و اراده عملی ایران برای نابودی طرف مقابل است. در نامه آمریکا صراحتاً آمده که نابودی اسرائیل - که یک دولت ملی در نظم پس از منشور ملل متحد است و ایران او را به رسمیت نمی‌شناسد - و تضعیف آمریکا از ارکان و سیاست‌های اصلی ایران از سال 1979 بوده است. بر همین اساس، نتیجه می‌گیرد که هیچ دلیلی برای اعتماد به ادعای صلح‌آمیز بودن برنامه هسته‌ای ایران وجود ندارد و در صورت دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای، فرض عدم استفاده از سوی ایران فاجعه‌بار و غیرعقلانی خواهد بود.

این ادعاها در مجموع می‌کوشد یک چارچوب ذهنی ایجاد کند که در آن اقدامات نظامی نه از جنس پیشگیری یا تنبیه، بلکه از جنس یک واکنش ضروری برای جلوگیری از وقوع یک نابودی قریب‌الوقوع تعریف شود. هر دو طرف تلاش می‌کنند استدلال خود را در قالب دفاع مشروع طبق ماده 51 منشور جا بدهند. اسرائیل از آخرین فرصت، فوریت، تهدید قریب‌الوقوع و طرح عملی نابودی سخن می‌گوید؛ آمریکا از ضرورت، تناسب و اقدام علیه تهدید بالفعل. به نظر می‌رسد این تلاش برای فاصله‌گیری از مقوله پیش‌دستی به‌ویژه از آن رو اهمیت دارد که جامعه بین‌المللی در چهار دهه اخیر تفسیر بسیار محدودکننده‌ای از حق دفاع مشروع ارائه کرده و تنها در برابر حمله مسلحانه بالفعل یا تهدید قریب‌الوقوع بسیار روشن آن را معتبر می‌داند؛ بنابراین اسرائیل می‌کوشد با ارائه یک رشته شواهد درباره موشک‌ها، نیروهای نیابتی و اظهارات مقامات ایرانی، عنصر فوریت را اثبات کند. آمریکا نیز با ارجاع به سابقه طولانی درگیری‌های نیروهای نیابتی، تهدید کنونی را امتداد یک مخاصمه مسلحانه موجود و نه آغاز یک جنگ جدید می‌داند. به بیان دیگر، هر دو دولت تهدید را در دل یک وضعیت موجود قرار می‌دهند تا دفاع مشروع را قابل استناد کنند. این ساختار استدلالی از حیث حقوق بین‌الملل

عمومی اهمیت دارد؛ زیرا بدون اثبات وجود یک مخاصمه مسلحانه جاری یا یک تهدید مسلحانه قریب‌الوقوع، استناد به ماده 51 فاقد اعتبار است.

باین‌حال از منظر حقوق بین‌الملل، این پرسش اساسی باقی می‌ماند که آیا ترکیب گفتار سیاسی، فعالیت‌های نیابتی (به تعبیر ایران محور مقاومت) و پیشرفت‌های فناورانه، واقعاً به حدی می‌رسد که بتوان آن را «تهدید به نابودی قریب‌الوقوع» تلقی کرد؟

4-1. اعتبار تهدید وجودی ایران علیه اسرائیل

ارزیابی ادعای اسرائیل مبنی بر این که ایران یک تهدید وجودی است، مستلزم تفکیک سه لایه از تهدید است: تهدید هویتی، تهدید قدرت افزا و تهدید فناورانه. در نامه اسرائیل در 17 ژوئن 2025، ادعا بر این استوار است که جمهوری اسلامی ایران از سال 1979 نابودی اسرائیل را هدف رسمی و بخشی از هویت سیاسی خود قرار داده است. این ادعا با حمایت تهران از حماس، حزب‌الله و جهاد اسلامی، مخالفت ساختاری با روند صلح و تداوم گفت‌وگو اسرائیل همراه است. مقامات اسرائیلی از سال‌ها پیش در چارچوب استراتژی امنیتی سازی ادعا کردند که ایران این امکان را دارد که موجودیت اسرائیل را به خطر بیندازد و از این طریق به هژمون منطقه تبدیل و منافع آمریکا و غرب را تهدید کند (بیات، کرمی نژاد، یوسفوند، 1401: 153). به عبارتی تضاد هویتی ایران و اسرائیل «ساختاری» است نه صرفاً رفتاری (محمودی، شیراوند، ادیب سرشکی، 1393: 221). از منظر هویتی نیز حملات ژوئن، در بستری رخ داد که سال‌ها پیش از آن توسط اسرائیل و بخشی از ساختار سیاست خارجی آمریکا ساخته شده بود.

اسرائیل طی دو دهه گذشته، به‌طور نظام‌مند کوشیده است ایران را از یک رقیب منطقه‌ای به امر استثنایی و یک عامل حذف‌کننده در ذهنیت امنیتی غرب تبدیل کند. نامه اسرائیل تلاش می‌کند نیت خصمانه آشکار را با استناد به سخنان مقامات ایران و توسعه برنامه هسته‌ای تکمیل کند که همین نقطه کانون اصلی چالش اعتبارسنجی است

دومین مؤلفه ادعای اسرائیل، فعالیت‌های منطقه‌ای ایران و نقش نیروهای مقاومت است که اسرائیل مدعی است ایران از طریق این شبکه، امکان محاصره چند محوری اسرائیل را می‌یابد و توازن قوا را برهم می‌زند و این وضعیت نیز تهدیدی برای بقای هویتی و امنیتی اوست. همچنین، از کل این مجموعه چنین برمی‌آید که شبکه نیابتی ایران می‌تواند تهدید امنیتی شدید برای اسرائیل ایجاد کند، اما تبدیل آن به تهدید وجودی، نیازمند برقراری پیوند قطعی میان نیات ایران و قابلیت عملی این گروه‌ها برای نابودی یک دولت مستقر است؛ پیوندی که تاکنون با شواهد نظامی راستی آزمایی نشده است (بیات، کرمی نژاد، یوسفوند، 1401: 155). البته حملات و اقدامات اسرائیل در فلسطین و لبنان در شکل‌گیری این نیروها و پدیداری نهضت‌های مسلحانه ضد اشغال تأثیر اساسی داشته و اسرائیل این واقعیت را انکار می‌کند تا روایت خود را به سرانجام برساند.

سومین مؤلفه از نگاه اسرائیل، «پیشرفت فناورانه ایران» است؛ یعنی برنامه هسته‌ای، سامانه‌های موشکی و ادعای ظرفیت ایران برای تولید 10 هزار موشک در سه سال آینده. این ادعا در نامه اسرائیل مستند به گزارش‌های اطلاعاتی و روند غنی‌سازی در سطوح بالا است. در نامه آمریکا نیز تأکید شده که ایران، با گسترش زیرساخت‌های غنی‌سازی، ادعای صلح‌آمیز بودن برنامه خود را از اعتبار انداخته است. از منظرگاه اشمیتی معمولاً مهم‌ترین نگرانی دولت‌ها یا شاخص مهم آن‌ها طی دهه‌های اخیر برای ادراک تهدید وجودی، خطر دستیابی دشمن به سلاح هسته‌ای بوده است (Kucherenko, 2023:301) اما توانایی بالقوه با تصمیم عملی برای ساخت و استفاده از سلاح هسته‌ای دو مقوله متفاوت است. کما این‌که، برنامه هسته‌ای ایران تحت نظارت آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در چارچوب برجام قرار داشته است؛ اما فراتر از ظاهر، در واقع اسرائیل موجودیت خود را در تعارض با موجودیت «دیگری» معرفی می‌کند که هویتی متفاوت نیز دارد: هویت صهیونیسم سکولار در برابر هویت امت اسلامی به نمایندگی جمهوری اسلامی ایران.

در حقوق بین‌الملل، تهدید وجودی تا جایی که به حقوق توسل به زور مربوط می‌شود باید قریب‌الوقوع، اجتناب‌ناپذیر و با قصد روشن باشد و این مؤلفه سوم همچنان در ناحیه خاکستری قرار دارد؛ لذا برای آن که ایران تهدید وجودی علیه اسرائیل محسوب شود، باید معیارهای تهدید قریب‌الوقوع و تهدید حذف‌کننده محقق شود. اسرائیل باید نشان دهد که ایران قصد استفاده از ابزارهای نظامی علیه حیات دولت اسرائیل را دارد و این قصد به صورت بلافصل قابل تحقق است و بعد اسرائیل باید نشان دهد که ابزارهای غیرنظامی همچون مذاکره و میانجی‌گری کارایی خود را از دست داده‌اند. با وجود ادعاهای اسرائیل که در نامه 17 ژوئن آمده، فارغ از فقدان حمله مسلحانه، هنوز در شواهد موجود، عنصر فوریت و قطعیت نیز اثبات نشده است. در واقع مطرح کردن نابودی و تهدید وجودی اسرائیل توسط مقامات این رژیم سیاستی بود تا تهدیدات اسرائیل علیه ایران و احتمال حمله پیشگیرانه به این کشور برای دفاع از موجودیت خود را در مجامع بین‌المللی توجیه کرده و جدی جلوه دهد (بیات، کرمی نژاد، یوسفوند، 1401: 153).

حملات پهبادی یا موشکی ایران در سال‌های 2024 و 2025 تهدیدی جدی بوده‌اند اما ماهیت آن‌ها بیشتر واکنش محدود بوده تا اقدامی برای نابودی اسرائیل باشد؛ بنابراین، ادعای اسرائیل مبنی بر تهدید وجودی از منظر حقوقی ضعف‌های اساسی دارد؛ اما از منظر امنیتی، می‌توان گفت که ترکیب سه مؤلفه هویتی، فناورانه، منطقه‌ای، تهدید حداکثری برای اسرائیل ایجاد کرده که گرچه تهدیدی بالقوه است اما بر اساس معیارهای حقوقی و شواهد موجود، ادعای اسرائیل درباره تهدید وجودی بالفعل و قریب‌الوقوع با ابهام جدی روبه‌رو است. مشخصاً هیچ سندی مبنی بر وقوع حمله مسلحانه ایران علیه اسرائیل یا آمریکا ارائه نشده است؛ حتی نامه اسرائیل نیز صرفاً به خطر قریب‌الوقوع و تهدید در حال شکل‌گیری اشاره می‌کند نه وقوع یک حمله بالفعل. نمی‌توان قریب‌الوقوع بودن را به گونه‌ای تفسیر کرد که به هر دولتی اجازه دهد صرفاً بر پایه برداشت‌های ذهنی از نیت دولت دیگر به زیرساخت‌های حیاتی آن حمله کنند.

چنین تفسیر موسعی، اساس اصل عدم توسل به زور و ممنوعیت پیش‌دستی را بی‌اثر می‌کند و به گفته دیوان، نظام امنیت جمعی منشور را تضعیف می‌سازد. توسعه موارد تجویز توسل به زور بر مبنای تهدید وجودی، موجب تضعیف نظام امنیت جمعی، رواج رویکرد یک‌جانبه گرایانه و مشروعیت زدایی از نظم مبتنی بر قانون خواهد شد.

4.2. دعوی مقلوبه: ارزیابی تهدید وجودی علیه ایران

بررسی ادعای اسرائیل مبنی بر «تهدید وجودی از طرف ایران» صرفاً نیمی از معادله امنیتی است؛ نیمه دیگر آن این است که آیا اقدامات اسرائیل و آمریکا از جمله حملات ژوئن 2025 می‌تواند واجد ماهیت «تهدید وجودی علیه ایران» باشد؟ در خوانش اشمیت، تهدید وجودی، تهدیدی است که بود و هستی سیاسی یک واحد را نشانه می‌گیرد؛ تهدیدی که در صورت تحقق، بقای دولت را متزلزل می‌کند یا آن را در وضعیت استثنایی قرار می‌دهد. این معیارها موجب می‌شود که هر حمله نظامی حتی گسترده به‌طور خودکار در این دسته قرار نگیرد؛ اما آنچه حملات ژوئن 2025 را ویژه می‌کند، ترکیب عناصر فنی چون هدف‌گیری زیرساخت‌های هسته‌ای و اشخاص غیرنظامی سیاسی است که نشان می‌دهد این عملیات فراتر از یک اقدام تاکتیکی بوده و ظرفیت بالقوه برای تبدیل شدن به تهدیدی علیه ارکان بقای دولت ایران را داشته است.

حملات خرداد 1404 با هدف برچیدن ظرفیت‌های هسته‌ای و موشکی ایران رخ داد؛ اما اسرائیل طی سال‌های اخیر و قبل از جنگ 12 روزه بارها به حملات نظامی محدود یا اقدامات خرابکاری علیه اهداف نظامی و صنعتی ایران دست‌زده و قبلاً تهدیدات مکرری مبنی بر حمله نظامی به ایران با هدف (اعلامی) از بین بردن تأسیسات هسته‌ای این کشور به‌طور علنی از سوی مقامات اسرائیل مطرح شد (بیات، کرمی نژاد، یوسفوند، 1401: 152). در راستای تحقق دکترین بازدارندگی اسرائیل، افزایش توان نظامی متعارف و نیز برخورداری اسرائیل از سلاح‌های اتمی (غیرمتعارف) همواره به‌عنوان تهدیدی نظامی برای مجموعه امنیتی

ایران قابل توجه بوده است (زبردست، 1397: 121). اقدامات نظامی و اطلاعاتی اسرائیل علیه منافع ایران با همراهی ضمنی نهادهای بین‌المللی نیز مواجه شد. تحریم‌های چندلایه علیه ایران با تکیه بر مفهوم تهدید جهانی، توجیه شد. علاوه بر این، بیش از سه دهه است که سیاست آمریکا در قبال ایران بر انزوای سیاسی، فشارهای اقتصادی و حمایت آشکار برای تغییر رژیم تأکید دارد (ابوالفتحی، آزادی، 1393: 105). سیاست مزمن ایران هراسی و امنیتی سازی ایران در سطح بین‌المللی، شرایط را برای تبدیل یک حمله محدود به فرایند تغییر توازن بقا فراهم می‌سازد.

اینکه چگونه این تهدید برای ایران ایجاد شده و ادامه دارد، به تخصص ایدئولوژیک و هویتی دو طرف برمی‌گردد. از زمان شکل‌گیری انقلاب اسلامی ایران در سال 1357 بر اساس محور ایدئولوژیک (اسلام شیعی)، یک تقابل عمیق میان ایران و اسرائیل صورت گرفته است (زارعی، 1404: 215) از سوی دیگر، هویت سیاسی اسرائیل بر پایه دو مؤلفه حیاتی بنا شده است: تکیه بر انحصار امنیتی و حفظ برتری نظامی در منطقه. هر گفتمانی که این دو مؤلفه را به چالش بکشد، از منظر اسرائیل تهدیدی وجودی تلقی می‌شود؛ بنابراین، این تقابل، نه صرفاً محصول اختلافات ژئوپلیتیکی بلکه ریشه‌دار در بازتعریف هویت‌های سیاسی دو طرف است؛ بازتعریفی که ایران پس از انقلاب را در جایگاه «چالشگر نظم» و اسرائیل را در مقام حافظ وضع موجود قرار داد؛ بنابراین اسرائیل، ج.ا.ایران را در تضاد با امنیت و منافع خود دیده است (زارعی، 1404: 215).

با این اوصاف تخصص ایران و اسرائیل، بحث از عدم وجود است اما روی دیگر ماجرا یعنی تلقی اسرائیل به‌عنوان تهدید وجودی علیه ایران همواره نادیده گرفته شده است. در این راستا باید توجه داشت که تهدید اسرائیل علیه ایران، دو بعد متمایز دارد: یک بعد آن به مهار و حذف رژیم سیاسی (جمهوری اسلامی) مرتبط است (زارعی، 1404: 217) اما بعد دیگر آن به تجزیه ایران با تکیه بر ظرفیت‌های خفته قومی و مذهبی است. از منظر اخیر است که برنامه‌ریزی و دعوت به تغییر رژیم مقدمه‌ای برای از بین

بردن یک رقیب بالقوه منطقه‌ای محسوب می‌شود و نه هدف نهایی. به همین دلیل، تهدید اسرائیل تنها یک تهدید عادی نیست بلکه تهدیدی است که می‌تواند ماهیت «وجودی» بیابد؛ به‌ویژه وقتی در قالب راهبردهای ترکیبی، حمله به فیزیکدانان دانشگاهی، حملات نظامی و سایبری به زیرساخت‌ها، عملیات سری، فشارهای اقتصادی، پروپاگاندا سیاسی و هویتی که توسط یک دولت تک مذهب از طریق شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و تلویزیون‌های ماهواره‌ای هدایت می‌شود و نهایتاً امنیتی‌سازی در سازمان‌های بین‌المللی نمود پیدا می‌کند؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که تقابل ایران و اسرائیل، تقابلی مبتنی بر «تهدید وجودی متقابل» است؛ اما دقیقاً نخستین شلیک است که تمایز میان حمله و دفاع و در نتیجه مشروعیت توسل به زور را تعیین می‌کند. در این سطح، تهدید وجودی علیه ایران نه فقط در قالب تخریب تأسیسات، بلکه در تلاش برای تضعیف مشروعیت بقای دولت جلوه می‌کند. در ادبیات اشمیتی، اگر یک دولت در گفتمان قدرت‌های بزرگ در موقعیت دشمن بالقوه مطلق قرار گیرد، امکان توسل به وضعیت استثنایی علیه آن افزایش می‌یابد. حملات ژوئن در چنین متنی رخ داد؛ متنی که می‌تواند بستر اقدامات بعدی مانند حملات تکمیلی، تحریم‌های فلج‌کننده یا حمایت از بی‌ثباتی داخلی را فراهم سازد و تمام این‌ها عواملی اند که در صورت تداوم، ظرفیت تبدیل شدن به تهدیدی وجودی علیه ایران را دارند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی
 فرجام سخن

مفهوم «تهدید وجودی» با وجود کاربرد گسترده‌اش در ادبیات امنیتی و سیاسی، در حقوق بین‌الملل جایگاهی محدود دارد. مبانی نظری این مفهوم در اندیشه کارل اشمیت آشکار می‌سازد که تهدید علیه بقای دولت، به‌مثابه امکان نابودی «فاعل سیاسی» یک وضعیت استثنایی پیشا قانونی می‌آفریند که در آن تصمیم حاکم بر قانون تقدم می‌یابد. البته اشمیت پیش از این، حق توسل به جنگ را یک تصمیم سیاسی در اختیار حاکم برای حفاظت از قلمرو و دامنه نفوذ می‌داند. این برداشت فلسفی اگرچه برای فهم منطق

کنش دولت‌ها اهمیت بنیادین دارد، اما با نظام حقوقی پس از منشور که حمله مسلحانه بالفعل را مجوز توسل به زور می‌داند، در تقابل ذاتی است. اشمیت صورت کنونی حقوق بین‌الملل را دستاوردی لیبرال و حاصل جهانی‌سازی هنجارها و به‌طور کلی اندیشه‌ای ناشی از بی‌سرزمینی یک قوم خاص برمی‌شمارد و نفی می‌کند اما در مقابل مطالعه رویه قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری نشان می‌دهد که نظم هنجاری حقوق بین‌الملل، وضعیت استثنایی را تنها در چارچوب دفاع پسینی می‌پذیرد و از تبدیل تهدید متصور، ظرفیت دشمن یا برداشت ذهنی دولت‌ها به مبنایی برای توسل اولیه به زور جلوگیری می‌کند. این نتیجه، بنیاد نخستین فرضیه تحقیق را تأیید می‌کند: منشور ملل متحد با علم به امکان وقوع تهدید وجودی، منع توسل به زور را به‌عنوان قاعده‌ای سخت‌گیرانه وضع کرده و تنها یک استثنا محدود و دقیق دفاع مشروع در پاسخ به حمله مسلحانه واقعی را بر آن بار کرده است.

تحلیل ابعاد امنیتی تهدید وجودی در ارتباط با پرونده ایران و حمله خرداد 1404 اسرائیل نشان می‌دهد دولت‌ها می‌کوشند با برجسته‌سازی ظرفیت‌های راهبردی یا خوانش نیت‌های سیاسی طرف مقابل، تهدید وجودی را به ابزاری برای گسترش دامنه ماده 51 تبدیل کنند. اسرائیل رسماً چنین راهبردی را دنبال کرده اما مطابق معیارهای دیوان، آنچه اسرائیل ارائه کرده نه حمله مسلحانه است و نه تهدیدی که بتواند شرایط دفاع مشروع اولیه را فراهم سازد. در مقابل، ایران نیز با وجود مواجهه با حملات گسترده و هدفمند، نمی‌تواند نشان دهد که این حملات ذاتاً ماهیت نابودکننده یا فروپاشنده داشته‌اند، اگرچه در سطح امنیتی و راهبردی می‌توانند آثار بسیار جدی ایجاد کنند. این تحلیل نشان می‌دهد که ادعای تهدید وجودی، حتی در شرایط بحران واقعی میان ایران و اسرائیل، تنها در صورتی قابلیت حقوقی دارد که به‌صورت دقیق و آزمون‌پذیر اثبات شود.

از سوی دیگر، بررسی جایگاه تهدید وجودی در حقوق بین‌الملل بشردوستانه، به‌ویژه بر پایه نظریه مشورتی 1996، نشان داد که دیوان با وجود اذعان به «حق بنیادین

بقای دول، هیچ استثنای مستقیمی برای نقض حقوق بشردوستانه ایجاد نکرده است. دیوان تنها می‌گوید که نمی‌تواند با قطعیت حکم کند که استفاده از سلاح هسته‌ای در شرایط بقا مطلق در همه حالات غیرقانونی است. این سکوت نه تأسیس استثنا، بلکه انعکاس محدودیت‌های مفهومی و فقدان داده فنی درباره ماهیت خاص سلاح‌های هسته‌ای است. دیوان در سراسر نظریه خود بر اولویت اصول بنیادین حقوق بشردوستانه تأکید می‌کند و این اصول را حتی در شدیدترین بحران‌ها غیرقابل تعلیق می‌داند. دیوان فضایی خاکستری باقی گذاشته، اما اجازه نقض قواعد بشردوستانه نمی‌دهد و این تمایز برای جلوگیری از سوءبرداشت، حیاتی است.

خلاصه سخن آن که در مقابل آموزه اشمیت که اراده حاکم را از آن جهت که سازنده قانون است؛ غیرقابل تعلیق و همواره زنده و سازنده معرفی می‌کند؛ حقوق بین‌الملل مدرن بر این انگاره پا می‌فشارد که قانون بر اراده حاکم تفوق دارد زیرا اعتبار آن منوط به التزام حاکم به اراده پیشینی خود است که از طریق معاهده و عرف تبلور یافته است. در این چارچوب، حقوق توسل به زور و حقوق بشردوستانه با علم به احتمال وقوع تهدیدات و با امکان‌سنجی حدوث وضعیت استثنایی پدیدار شده‌اند و اساساً قابلیت اعمال آن‌ها مربوط به همین وضعیت است و نه وضعیت عادی؛ بنابراین احاله التزام به حقوق توسل به زور به وجود وضعیت عادی، بی‌معنا و عبث است. دیوان نیز اگرچه در نظریه 1996 فضای تحلیلی بسیار باریکی را برای شرایط بقا مطلق باقی گذاشته، اما این فضا نه به معنای استثنا و نه به معنای مشروعیت بخشی به نقض حقوق بشردوستانه است؛ بنابراین حقوق بین‌الملل موضوعه در نظام منشور که اسرائیل، آمریکا و ایران نیز به آن استناد می‌کنند، حقوقی کلسنی است؛ نه اشمیتی. شاید نه اشمیت و نه کلسن هرگز باور نمی‌کردند که نظم اخلاقی جهان‌شمولی که اشمیت انکارش می‌کرد، ابتدا اسرائیل را پدید آورد و سپس آمریکا به‌عنوان «رایش» نوپای پس از جنگ‌های جهانی و حامی اولیه این نظم در حمایت و همراهی او، این نظم هنجاری/اخلاقی را در قالب سیاستی هستی‌گرایانه و فضایی زیر پا گذارد و بدون آن که

رسماً چنین طرحی دراندازد، در عمل انگاره‌های بازگشت نظم پیش از ورسای را تقویت کند.

منابع

- آگامبن، جورجو، اشمیت، کارل و بنیامین، والتر (1401). *قانون و خشونت*. ترجمه مراد فرهاد پور. تهران: نشر نی.
- ابوالفتحی، محمد و آزادی، علیرضا (1393). راهبرد امنیتی سیاست خارجی آمریکا؛ تقابل ماهیتی با استراتژی تنش‌زدایی جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر موضوع هسته‌ای)، *نشریه مطالعات انقلاب اسلامی*، 39، 101-118.
- اخوان کاظمی، مسعود، لطفی، کامران و حسینی مهر، ثریا (1404). واکاوی مخاطرات و تهدیدات امنیتی وجودی رژیم اشغالگر قدس در ابعاد داخلی و خارجی، *مجله مطالعات سیاسی جهان اسلام*، 14(1)، 1-25.
- اشمیت، کارل (1400). *مفهوم امر سیاسی*. ترجمه یاشار جیرانی و رسول نمازی. تهران: ققنوس.
- اشمیت، کارل (1404). *نظم گروس‌راوم حقوق بین‌الملل با ممنوعیت مداخله قدرت‌های بیگانه از فضا: سهمی در تدوین مفهوم رایش در حقوق بین‌الملل*. ترجمه علیرضا ابراهیم پور گردرودباری، تهران: یکشنبه.
- برزگر، کیهان و قاسمی، مهدی (1392). استراتژی تهدید وجودی اسرائیل و امنیت ملی ایران، *فصلنامه روابط خارجی*، 5(1)، 169-197.
- بیات، محمود، کرمی نژاد، حسین و یوسفوند، محمد (1401). استراتژی امنیتی سازی اسرائیل و تشدید تقابل ایران و آمریکا (1384-1392)، *نشریه مطالعات فرهنگ دیپلماسی*، 3، 135-164.
- زارعی، محمد (1404). «اصول و قواعد بنیادین در تحلیل‌های امنیتی؛ مطالعه موردی تحلیل رژیم صهیونیستی علیه ایران»، *فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های امنیت داخلی*، 3(10)، 202-228.
- زبردست، میلاد (1397). سیاست خارجی و امنیتی اسرائیل در قبال محور مقاومت، *مجله بین‌المللی پژوهش ملل*، 3(35)، 105-124.
- زند فرد، فریدون (1400). *ایران و جامعه ملل*. تهران: شیرازه.
- شافع، میرشهبیز (1377). رأی مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در خصوص تهدید به استفاده یا استفاده از سلاح هسته‌ای، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، 41، 129-156.

محمودی، مرتضی، شبراوند، صارم و سرشکی، میلاد (1393). «امنیت ملی اسرائیل و استراتژی تهدید نظامی علیه جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، 27، 121-142.

References

- Greenwood, C. (1997). The Advisory Opinion on Nuclear Weapons and the Contribution of the International Court to International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*, 79(316), 65–75.
- Kelsen, H. (1944). *Peace Through Law*. The University of North Carolina Press.
- Kucherenko, S. (2023). Existential Threat as a Casus Belli. *Conatus: Journal of Philosophy*, 8(2), 299–312.
- Kucherenko, S. A. (2021). Existence of a State as a Value Problem in Political Realism. *Voprosy Filosofii*, 7, 5–16.
- Leigh, M. (1987). Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), 1986 ICJ Rep. 14. *American Journal of International Law*, 81(1), 206–214.
- Ruiter, A. (2012). The Political Character of Absolute Enmity: On Carl Schmitt's The Concept of the Political and Theory of the Partisan. *Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, 98(1), 52–66.
- Schachter, O. (1989). Self-Defense and the Rule of Law. *American Journal of International Law*, 83(2), 259–277.
- Schmitt, C. (2011). *Writings on War*. (T. Nunan, Trans.) Polity Press.
- Schmitt, C. (2015). *Politische Theologie*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, C. (2018). *Der Begriff des Politischen: Synoptische Darstellung*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Simma, B., Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, and Andreas Paulus, eds. (2012). *The Charter of the United Nations: Commentary*. 3rd ed., Vol. II. Oxford: Oxford University Press.

Cases and Materials

- ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, Judgment of 27 June 1986.
- ICJ. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996.
- ICJ, *Case Concerning Oil Platforms*, Judgment of 6 November 2003.
- ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion of 9 July 2004.

ICJ,

Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment of 19 December 2005.

Documents

Hague Convention (IV). (1907). *Convention respecting the Laws and Customs of war on land and its Annex: Regulation concerning the Laws and Customs of War on Land*. The Hague, 18 October 1907.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I). (1977). Geneva, 8 June 1977.

Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. (1949). Geneva, 12 August 1949.

Israel, Permanent Mission to the United Nations. (2025). *Letter dated 17 June 2025 from the Permanent Representative of Israel to the United Nations Secretary General and the President of the Security Council (S/2025/390)*. New York: United Nations.

United States Mission to the United Nations. (2025). *Letter dated 27 June 2025 from the Chargé d'affaires a.i. of the United States Mission to the United Nations addressed to the President of the Security Council (S/2025/426)*. New York: United Nations.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی